

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk --- NMC-Schijndel

Plant van de maand augustus 2019

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

Kompassla

Algemeen

Wetensch. naam	Lactuca serriola L.
Familie	Asteraceae/Composietenfamilie
Geslacht	Lactuca/Sla
Soort	Kompassla
Hoogte	80 – 200 cm.
Plantvorm	Kruid
Plant	Eénhuizig
Wortels	Penwortel
Stengel	Opgaand
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Divers(zie onder)
Bladkleur	Groen
Bladrand	Getand
Bloeiperiode	Juli, augustus, september
Bloeiwijze	Hoofdje
Bloemkleur	Geel
Bloemtype	Tweeslachtig
Kelkbladen	Omwindselblaadjes
Kroonbladen	5
Meeldraden	5
Stijlen	1
Stempels	2
Vruchtbeginsel	Onderstandig
Vrucht	Dopvrucht
Leefvorm	Eén-, tweejarig
Groeiplaats	Omgewerkte grond

Inleiding

In de afbeelding voor de maand augustus* blijft het zo-
Meren. Op de voorgrond de adel die op valkenjacht
gaat, op de achtergrond de werkende boer en er tussen
in de gewone man die zich even in het water ontspant.
(afb.2 en 3). Het is maar de vraag of deze mensen inte-
resse zullen tonen voor onze plant van de maand: de
Kompassla.

Afb. 3. Detail. Plantengroei langs het water.

Naamgeving

Lactuca. Breek je een deel van de plant, dan verschijnt er wit melksap. Lac betekent melk.

Serriola. Bekijk je de onderkant van de bladnerf, dan zie je een rij stekeltjes. Serriola betekent zaagje.

Kompassla. De bladen staan noord-zuid. Toch mooi zo'n kompas bij de hand.

In het Fries, Frans, Duits en Engels heet de plant achtereenvolgens: Kompasslaad, Laitue scariolle, Kompaß -Lattich en Prickly Lettuce.

Kom je ne naam *Lactuca scariola* tegen dan is dat dezelfde plant; ook wordt de naam *Wilde sla* gebruikt.

Foto 1. Kompassla

Afb. 2. Augustus

Plaatsing

Heukels plaatst de plant in de Compositietenfamilie, verder in het geslacht Sla en de soort Kompassla. In het geslacht Sla worden verder nog vier andere planten genoemd: Strand-, Wilg-, Gifsla en als vierde gewoon Sla. De laatste staat voor de vele soorten gekweekte sla die ons als zomergroenten stekelloos tegemoet komen.

Beschrijving

Levensvorm. Kompassla is één- of tweejarig en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Therofyten, dat betekent dat de plant geen winterknoppen heeft. (Het zaad kan overwinteren)

Wortels. De plant heeft een zeer lange (tot een meter) penwortel met veel zijworteltjes (foto 4) en kan ook gemakkelijk tussen stenen groeien.

Stengels. De onvertakte, gevulde stengel zorgt ervoor dat de plant een stijve indruk maakt (foto 5). Foto 1 geeft die indruk zeker niet omdat daar juist het bovenste vertakte deel dat de bloeiwijze vormt in beeld is gebracht. De stengels hebben stekels en wit melksap dat na verloop van tijd naar geel verkleurt.

Bladeren. Toen ik de plant voor het eerst herkende waren het vooral de bladeren die opvielen; daar is dan ook veel over te vertellen. Eerst de kleur: groen en toch niet echt groen maar blauwachtig groen, een uitgesproken opvallende kleur. Dan de bladstand: de bladeren lijken leerachtig, staan verspreid en zijn vaak een kwartslag gedraaid. De richting ervan is noord-zuid. Op deze manier vangen ze weinig van de bovendertig graden zon. De plant lijkt uitstekend op ons veranderende klimaat te zijn voorbereid. Let eens op of de plant verwelkt bij hoge temperaturen. De stengelomvattende bladeren hebben pijlvormige voeten. Zij zijn langwerpig en staan verticaal en oost-west. Tot slot vallen de stekeltjes op zowel aan getande bladrand als op de onderkant van het middennerf van het blad. Die stekeltjes kunnen nog op de stengel doorlopen. Alsof het bladverhaal nog niet lang genoeg is zijn er ook nog twee varianten wat bladinsnijdingen betreft. 1. De vorm *integrifolia* heeft enkel ongedeelde, spatelvormige bladeren (foto 5). 2. De vorm *serriola* heeft diep ingesneden veervormige bladeren (foto 6). Zij zien er uit als vervaarlijke middeleeuwse wapens; je kunt er bijlen, pijlpunten of roofvogelsnavels in zien. Bij zo'n plant zijn alleen de bovenste bladeren ongedeelde.

Bloemen. Bovenaan gaat de stengel zich vertakken en daardoor ontstaat er een pluim in de vorm van een piramide (foto 1). Deze vertakkingsstengeltjes hebben schubvormige schutblaadjes. De lichtgele bloempjes (foto 7) –alleen lintbloemen– zijn tweeslachtig. Er is één stijl met twee stempels. De bloemhoofdjes zijn in omwindselblaadjes gevat. Er zijn vijf vergroeide kroonblaadjes.

Vruchten. Het vruchtbeginsel is onderstandig. Er zijn éénzadige dopvruchten (nootjes). Een vruchtje is één bij drie millimeter groot, het heeft vruchtpluis.

Verspreiding. De wind verspreidt het zaad.

Foto 4. Wortelstelsel

Foto 5. Stengel

Foto 6. Blad en stekels

Foto 7. Bloemen

Groeiplaats

De Kompassla kun je als pioniersplant vinden op omgewerkte grond. Zowel de vochtigheid als de voedselrijkdom van de groeiplaats mag verschillen (afb.10). De diepe penwortel vindt het water wel, ook in een stenige omgeving. In het algemeen heb je op ruderaal plaatsen kans op de plant van de maand.

Organismen op de plant

De *Eucosma conterminana* uit de Bladrollerfamilie heeft de (Kompas)sla op het menu staan. De Nederlandse naam voor dit vlindertje is het *Sladistelknoopvlekje*.

Gebruik – Folklore

Kompassla en Sla die wij eten zijn nauw verwant. En toch zijn er grote verschillen. De kropvorming van juist de sla die we eten zien we bij de Kompassla niet terug en ga zelf eens op zoek naar het verschil in bloeiwijze van beide 'salades'.

Tot slot

-De woordspeling *Kompassla* met *kom-pas-sla* laat me nog even terugkijken in de geschiedenis. Hierbij komen de begrippen *sla*, *salade*, *insalata* en *ingezouten* in omgekeerde volgorde aan de orde.

We zijn bij de Romeinen die de slaplant/slakrop(?) *ingezouten* bereidde. Zij spraken natuurlijk niet van ingezouten, maar van *insalata*. Dat woord is ingekort tot *salade* en op haar beurt is die *salade* ingekort tot *sla*. Taal blijft een wonderlijk fenomeen want die sla bereiden wij weer uit tot een lekkere salade. Smakelijk !

-Het stukje uit Flora Batava (deel 11) van Jan Kops en P.M.E. Gevers Deijnoot (1853) is te mooi om weg te laten.

LACTUCA SCARIOLA.

De steng is drie en meer voeten hoog, van eene witachtige kleur, voorzien van bladen, en aan de benedenzijde met stekels gewapond; zij eindigt in eene uitgerekte pluim, met kleine bloempjes, van eene bleek gele kleur en een weinig kleverig. De bladen zijn uitgerekt, stengomvattend, half gevleugeld, groen, gezoomd met onregelmatige en stekelige tanden, en aan de onderzijde langs den middennerf voorzien van eene rij stekels. LINNAEUS geeft als een kenmerkend teken van deze plant op, dat zij de onderste bladen aan den voet gedraaid heeft, ten einde de scherpe zijde loodlijnig aan den horizont te stellen.

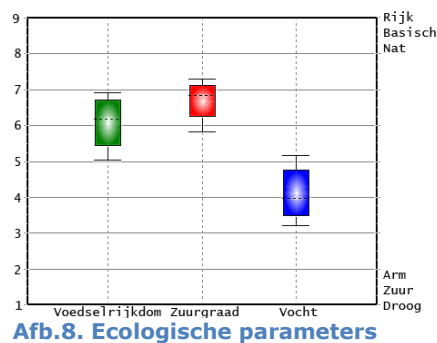
GROEIPLAATS. Op Muiderberg. DE GORTER. Te Steeuwijk. v. D. SANDE LACOSTE. In de omstreken van Maastricht. LE JEUNE. Zelf vond ik haar bij Weurt, bij Nijmegen.

GEbruik. Deze plant bevat een zeer bitter, verdoovend sap, en van eene walgachtige reuk; verdikt kan dit sap in vele gevallen de Opium vervangen.

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb.foto's: GtD(1,4,5,6,7); Belles Heures du Duc de Berry(2,3); Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online(8).

1. Kompassla	Liempde	8 juli	2019
2. Augustus	Gebr. van Limburg	15 ^e eeuw	
3. Detail van afb.2			
4. Wortelstelsel	Liempde	8 juli	2019
5. Stengel	Liempde	8 juli	2019
6. Blad en stekels	Rhenen	15 juli	2014
7. Bloemen	Rhenen	15 juli	2014
8. Ecologische param.	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online		

Afb.8. Ecologische parameters

*Prachtige handschrift uit begin 15e eeuw. *Les Très Riches Heures du duc de Berry* – *De Zeer Rijke Uren van de hertog van Berry*. Foto: Door Limbourg brothers - R-G Ojéda/RMN, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=108560>